Square. The layers are poor or do not exist in general in the parts of the streets closer to the city's periphery. The layers in some of the test pits have been heavily disturbed through illegal earthwork.

Sherds of household pottery (Fig. 3), stove tile fragments, and shards from glass vessels dating to the 17th–19th centuries were discovered during the investigation along with fragments of building foundations and stone paving (Fig. 1).

ŽIEŽMARIAI

Atas Žvirblys

Tyrimai Žiežmariuose

2015 m. vykdyti žvalgomieji ir detalieji tyrimai, taip pat žvalgymai Žiežmarių (UK 17131) (Kaišiadorių r.) buvusios dvaro sodybos fragmentų (UK 164), magazino (UK 2164) teritorijose (Ažubalio, Gėlių, Paupio, Trumpojoje, Šiaurės, Vilniaus, Vytauto, Žaslių, gatvėse). Tyrimai susiję su planuojamais įrengti nuotekų ir vandentiekio tinklais.

Iki 2015 m. lapkričio ištirti 45 2x1 m dydžio šurfai (90,5 m²) – 1–10, 12–14, 16–18, 20–35, 37, 38, 40–50. Atlikti žvalgymai 46 m² plote sklypuose Šiaurės g. 5, Vilniaus g. 22 ir Žaslių g. 8, 10. Taip pat vykdyti detalieji tyrimai sklypuose Gėlių g. 8, 12, Trumpoji g. 4–8, Vilniaus g. 23, Žaslių g. 7, 20, 24, 26 (1 pav.). Šiose vietose ištirta 11 perkasų (iš viso 158,79 m²), kurios projekte įvardytos 5–8, 10–13, 18, 19, 21, 22. Bendras detaliųjų ir žvalgomųjų tyrimų plotas – 249,29 m².

Tyrimai Žiežmariuose vykdomi nuo 1998 m. Tyrimų **Vytauto gatvėje** (šurfai 1–3), Žiežmarių buvusios dvaro sodybos fragmentų ir magazino teritorijose metu nustatyta, kad numatytose nuotekų ir vandentiekio trasų vietose archeologiškai vertingo kultūrinio sluoksnio ir radinių nėra. Visuose tirtuose šurfuose įžemis pasiektas 40–50 cm gylyje.

Vykdytų tyrimų **Paupio gatvėje** metu (šurfas 4) užfiksuotas iki 1,6 m storio archeologiškai nevertingas kultūrinis sluoksnis, datuojamas XX a. pabaiga – XXI a. pradžia.

Atlikti tyrimai **Ažubalio gatvėje** (šurfai 5–10) parodė, kad daugelyje sklypų (šurfai 5, 7, 8, 10) atidengti tik permaišyti 0,7–2,1 m storio XX a. II puse datuojami sluoksniai su pavieniais, ne ankstyvesniais kaip XIX a. radiniais. Tik sklypuose, esančiuose arčiau miestelio aikštės (šurfai 6, 9), užfiksuotas neintensyvus XVI–XVIII a. datuojamas kultūrinis sluoksnis su pavieniais to laikotarpio radiniais: rasta smulkių stiklinių ir metalinių dirbinių fragmentų, XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios plokštinio koklio kampas ir buitinės keramikos fragmentų, tarp kurių pasitaikė majolikos lėkščių šukių, XVII a. II pusės – XVIII a. I pusės akmens masės indo, importuoto iš Vestervaldo regiono (dabar Vokietija), pakraštėlis. Šurfuose 6, 9 tyrinėto kultūrinio sluoksnio storis siekia nuo 2,25 iki daugiau kaip 3,7 m.

Iš surinktų archeologinių duomenų galima spręsti, kad XVI–XVIII a. intensyviau buvo apgyvendinta tik gatvės ŠR dalis. Tai lėmė miesto aikštės ir senojo Vilniaus–Kauno kelio artumas.

Vykdant kasinėjimus **Vilniaus gatvėje**, ištirti šurfai 12–14, 16–18, 20–35, 37–38 ir perkasa 22. Kaip ir Ažubalio gatvėje atokesnėje nuo miestelio centrinės aikštės Vilniaus gatvės dalyje archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis daug kur nebuvo užfiksuotas (šurfai 20–22, 24–28) arba tirti XVIII–XIX a. datuojami sluoksniai (šurfai 23, 29) su pavieniais

1 pav. Situacijos planas. 2015 m. tirtos perkasos Gėlių, Trumpojoje ir Žaslių g. A. Žvirblio nuotr.

Fig. 1. Situation plan of the 2015 trenches on Gėlių, Trumpoji, and Žaslių Streets

2 pav. Šurfas 31 iš PV. A. Žvirblio nuotr.

Fig. 2. Test pit 31 as seen from the SW

archeologiniais radiniais. Įžemis daugumoje tirtų vietų pasiektas 0,4–1,6 m (vidutiniškai 0,7–1,1 m) gylyje. Tik šurfuose 23, 24, 27 (Vilniaus g. 31, 36, 38) tirtų sluoksnių storis siekė 1,55–1,75 m, kadangi šioje vietoje, vietinių gyventojų pasakojimu, dar prieš kelis dešimtmečius tekėjęs upelis. Tyrimų metu surinkti duomenys rodo, kad ši miestelio dalis buvo apgyvendinta ne vėliau kaip nuo XVIII a. Tai lėmė senojo Vilniaus–Kauno kelio ir čia buvusių vandens telkinių artumas. Tiesa, gyvenamųjų plotų tankumas XVIII a., matyt, buvo nedidelis.

Vykdant tyrimus arčiau miestelio aikštės (į ŠV pusę nuo Vilniaus g. 25), dalyje tirtų sklypų (šurfai 12, 17, 30, 31, 37, perkasa 22) aptiktas daugiau ar mažiau intensyvus ir gausus radinių XVII a. I pusės, XVII a. II pusės – XVIII a. kultūrinis sluoksnis, kuris dalyje tirtų vietų buvo dalinai ar visiškai suardytas vėlesnių perkasimų (šurfai 12, 17, 30, perkasos 22 dalis). Kultūrinio sluoksnio storis siekė 0,95–2,7 m. Tik šurfuose 13, 14, 16, 18, 32, 34, 35, 38 fiksuoti XIX a. II pusės – XX a. sluoksniai, kurių storis vidutiniškai siekė 0,2–1,3 m, o vietomis dėl vėlyvų XX a. II pusės – XXI a. perkasimų ir 1,5; 1,6; 2,1 m.

Šurfe 31 (Vilniaus g. 23), po paviršiuje fiksuotu 0,6–1 m storio XX a. sluoksniu, 0,6–1,55 m gylyje tirti XVI a. pabaiga – XVII a. I puse datuojami sluoksniai (2 pav.). Šioje vietoje

ties šurfo viduriu, 0,65–1 m gylyje, užfiksuota ūkinė duobė su XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios išmestų plokštinių ir puodyninių dubeninių koklių sankaupa. Daugelis jų spalvinti žalia glazūra, puošti augaliniais ir geometriniais ornamentais (3 pav.). Galima neabejoti, kad visi rasti kokliai yra iš tos pačios krosnies, kuri buvo sugriauta ir suversta į duobę. Tarp surastų koklių išsiskyrė 2 netipiški fragmentai su, kaip atrodė, įrašais lotyniškais rašmenimis (4 pav.). Vėliau tame pačiame sklype tiriant perkasą 22 buvo surasti dar 2 panašūs fragmentai, kurių vienas, kaip paaiškėjo, yra nuo to paties koklio. Sudėjus 3 fragmentus, pavyko perskaityti dalį įrašo (dėkoju už pagalbą istorikui Karoliui Kučiauskui). Panašu, kad tai gana populiarus rimuotas posakis:

POIMIMIEMILICHO
CAMGARBATAALEM
BOGATA.....CPIEИ/A
DZEИO.....MIE
…....E

Istoriko K. Kučiausko teigimu, tai įrašai senąja XVII–XVIII a. lenkų kalba. Plokštėje jie užrašyti be tarpų. Pabandžius atskirtus žodžius užrašyti eilutėje, vaizdas štai toks: „POIMI MIE MILI CHOCAM GARBATA ALEM BOGATA...“ Išvertus į lietuvių kalbą: „PAIMK MANE MIELAS NORS ESU KUPROTA BET UŽ TAI BAGOTA [turtinga]“. Lieka tik spėlioti, koks buvo krosnies gamintojų ir / ar užsakovų tikslas. Galbūt krosnį pasistatė koks Vilniaus gatvėje buvusios užeigos savininkas (-ė?), arba čia gyveno koklius gaminęs meistras? Pastaroji hipotezė kilo po to, kai toje pačioje sklypo dalyje tiriant perkasą 22 buvo rasta XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios plokštinio koklio matrica (5 pav.).

Toje pačioje gatvės pusėje, arčiau miestelio aikštės tirtame ***šurfe 37*** (Vilniaus g. 9), po vir-

3 pav. XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios plokštinis koklis, puoštas treliažu. A. Žvirblio nuotr.

Fig. 3. A panel stove tile with a trellis. Late 16th–early 17th century

4 pav. XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios plokštinis koklis su įrašais. A. Žvirblio nuotr.

Fig. 4. A panel stove tile with inscriptions. Late 16th–early 17th century

5 pav. XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios plokštinio koklio matrica. A. Žvirblio nuotr.

Fig. 5. A panel stove tile matrix. Late 16th–early 17th century

6 pav. Du akmenų grindinių lygiai perkasoje 19 iš ŠV. A. Žvirblio nuotr.

Fig. 6. Trench 19. Two stone paving levels as seen from the NW

7 pav. Perkasa 8 iš ŠR. A. Žvirblio nuotr.

Fig. 7. Trench 8 as seen from the NE

šutiniais XIX–XX a. datuotinais sluoksniais, 0,7–1,55 m gylyje fiksuotas 50–80 cm storio nežymiai apardytas XVII a. II pusėje – XVIII a. susiformavęs sluoksnis. Jį tiriant surasta keletas XVII–XVIII a. glazūruotos buitinės keramikos, puodyninių dubeninių bei plokštinių koklių fragmentų, metalinių dirbinių (raktų, vinių, vyrių ir kt.), 1 Jono Kazimiero Vazos (1660–1666 m.) šilingas.

Vilniaus gatvės archeologinių tyrimų duomenys leidžia teigti, kad jos ŠV dalis (nuo miestelio aikštės iki Vilniaus g. 25) galėjo būti apgyvendinta ne vėliau kaip XVI a. pabaigoje. Tuo metu gatvės užstatymas galėjęs būti dar gana netolygus, su didesniais tarpais tarp sklypų.

Tyrimų **Šiaurės gatvėje** metu nustatyta, kad šioje miestelio dalyje daugelyje vietų (šur-

fai 40, 43, 44) yra susiformavę ne ankstyvesni kaip XX a. kultūriniai sluoksniai, tačiau šurfų 41 ir 42 aplinkoje yra išlikęs dalinai apardytas XIX a. sluoksnis su šio laikotarpio radiniais. Kultūrinio sluoksnio storis šioje miestelio dalyje siekia 0,2–1 m, o su įvairios paskirties perkasimais – vietomis iki 2 m.

Detalieji ir žvalgomieji tyrimai **Žaslių gatvėje** parodė, kad šioje miestelio dalyje situacija yra panaši kaip Vilniaus ir Ažubalio gatvėse. Pirmiausia buvo apgyvendinti plotai arčiau miestelio aikštės, vėliau plėstasi į atokesnes vietas. Vykdant tyrimus sklypuose, esančiuose arčiau miestelio aikštės (1 pav.), Žaslių gatvės ŠV pusėje (perkasos 18, 19, 21), ankstyviausi fiksuoti sluoksniai datuojami XVI a. II puse – XVII a. Jų storis siekė 0,2–1 m, o viršutinis jų horizontas atsidengdavo gana negiliai – 55, 60, 95 cm gylyje. Bendras viso kultūrinio sluoksnio storis – 0,65–2,05 m. Tiesa, ir čia sluoksniai kai kur suardyti chronologiškai vėlesnių perkasimų. Perkasoje 18 (Žaslių g. 26), šalia XVI–XVIII a. radinių – dubeninių koklių ir buitinės keramikos fragmentų, pasitaikė ir XX a. artefaktų. Tiriant perkasą 19 (Žaslių g. 26) (6 pav.), 35 cm gylyje atsidengė XIX a. II puse – XX a. I puse datuojamas akmenų grindinys. Tęsiant tyrimus po grindiniu ankstyvesni sluoksniai jau nebuvo permaišyti. Iki 95 cm gylio fiksuotas 3 horizontų 45–85 cm storio kultūrinis sluoksnis, kuriame surinkta nemažai smulkių importinės buitinės keramikos fragmentų – majolikos lėkščių duženų, pagal kurias sluoksnis datuojamas XVIII a. pabaiga – XIX a. I puse. Giliau, 0,6–1,4 m gylyje, fiksuoti 20–60 cm storio degėsių ir molio sluoksniai, datuojami XVII a. II puse. Jie susiformavo po šioje vietoje įvykusio gaisro (?) suverčiant XVI a. pabaigos – XVII a. I pusės plokštinius bei puodyninius, dubeninius koklius. Perkasos Š dalyje, 55–70 cm gylyje atsidengė antras akmenų grindinys, datuojamas XVI a. pabaiga – XVII a. pradžia. Perkasoje 21 (Žaslių g. 20), 0,9–1,3 m gylyje tirtas šviesiai pilkos žemės horizontas, kuris pagal surinktus radinius datuojamas XVIII a. paskutiniu trečdaliu. Jame rasta smulkių buitinės keramikos fragmentų, kurie galėtų būti datuojami XVII–XVIII a. Taip pat pavyko aptikti XVII a. datuojamo plokštinio koklio kraštą, monetą – vieną Marijos Teresės (1740–1780) kreicerį (1760–1765 m.?), ir kitos paskirties dirbinių smulkių fragmentų. Giliau užfiksuota duobė, kuri pagal pavienius smulkius radinius datuojama gana plačiai – XVII–XVIII a.

Vykdant tyrimus toje pačioje Žaslių gatvėje, sklypuose, esančiuose toliau į ŠR nuo miestelio aikštės (šurfai 46–49, perkasa 13), archeologiškai vertingo kultūrinio sluoksnio neaptikta, fiksuoti daugiausia XX a. suformuoti sluoksniai. Įžemis čia pasiektas gana negiliai – 0,2–1 m gylyje.

Detalieji tyrimai **Trumpojoje ir Gėlių gatvėse** (perkasos 5–8, 10–12) (1 pav.) parodė, kad ši miesto vieta buvo intensyviai ir tankiai apgyvendinta nuo XVII a. Visose tirtose perkasose pastebėta bendra tendencija – paviršiuje, iki 0,5–1,2 m gylio, fiksuojami XX a. II pusės ar vėliau suformuoti sluoksniai, o giliau, iki 1,1–2,1 m gylio, buvo 50–80 cm storio juodos arba tamsiai pilkos durpingos žemės sluoksnis su ties viršutiniu horizontu, o kartais ir giliau permaišytais XVII–XX a. II puse datuojamais radiniais. Perkasoje 5 (Gėlių g. 8), po XX a. II pusės sluoksniais, 0,6–1,6 m gylyje tirtas juodos durpingos žemės horizontas. Rasta pavienių XVII–XX a. II pusės radinių – buitinės keramikos ir metalinių dirbinių fragmentų. Perkasoje 6 (Gėlių g. 6) juodos durpingos žemės sluoksnis tirtas 0,5–1,35 m gylyje. Čia rasta XVII–XX a. I pusės radinių – buitinės kerami-

kos, metalinių dirbinių bei odinių pusbačių fragmentų. Be jų, surinkta ir vėlyvų fajansinių lėkščių duženų, ant vienos iš kurių buvo užrašas „MADE IN SOVIET UNION“. Perkasose 8, 10, 11 (Trumpoji g. 4–6) situacija buvo panaši – juodos durpingos žemės horizontas užfiksuotas 0,8–2,1 m gylyje (7 pav.). Surinkta nemažai įvairios paskirties XVII–XX a. radinių, tarp kurių buvo keletas XVII–XVIII a. plokštinių, karnizinių, kampinių koklių fragmentų, pavienių XIX a. fajansinių lėkščių duženų ir keletas XVIII–XIX a. datuotinų olandiškų čerpių fragmentų.

Pagal surinktus duomenis galima daryti išvadą, kad vykdant įvairią ūkinę veiklą Gėlių ir Trumpojoje gatvėse, žemė XVII–XX a. buvo nuolat perkasinėjama. Panašu, kad intensyviausiai tai vyko XX a. I pusėje. Kultūrinio sluoksnio storis šioje miestelio dalyje buvo gana įvairus: perkasose 5–7, 12 (Gėlių g. 6, 8; Trumpoji g. 7–8) jis vidutiniškai siekė 1–1,4 m, perkasose 8, 10, 11 (Trumpoji g. 4–6) jis buvo 1,65–2,1 m storio, ties jo apatiniu horizontu čia pasiektas ir gruntinio vandens lygis. Galima teigti, kad tirtų perkasų 8, 10 11 aplinkoje bei į P nuo perkasos 5 būta vandens telkinio, kuris turėjo būti svarbus faktorius kuriantis naujiems gyventojams šioje Žiežmarių dalyje (1 pav.). Tarp galimo vandens telkinio minėtoje vietoje ir miestelio aikštės ŠV krašto greičiausiai ir buvo apgyvendinti pirmieji sklypai XVI–XVII a.

2015 m. Žiežmariuose vykdytų archeologinių tyrimų metu surinkta informacija papildo turimus istorinius duomenis apie Žiežmarių miestelio raidą XVI–XIX a. Galima tvirtinti, kad nuo XVI–XVII a. jau buvo gana tankiai apgyvendinta miestelio teritorija aplink keturkampę turgaus aikštę ir aikštės prieigos dabartinėse Ažubalio, Vilniaus ir Žaslių gatvėse. Archeologiniai tyrimai parodė, kad panašiu metu – XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje – Žiežmariai jau buvo išsiplėtę ir iki atokesnių Vilniaus gatvės vietų. Tam įtakos neabejotinai turėjo Žiežmarius kertantis senasis Vilniaus–Kauno kelias. Ir tik nuo XVIII a. pabaigos – XIX a. plėstasi į toliau nuo miestelio centro esančias teritorijas Ažubalio, Šiaurės, ir Žaslių gatvėse, tankėjo užstatymas Vilniaus gatvėje.

The investigations in Žiežmariai

In 2015, field evaluations (45 test pits, a total of 90.5 m^2; 46 m^2 surveyed) and excavations (11 trenches, a total of 158.79 m^2) were conducted in Žiežmariai (Figs. 1, 2, 7).

The evaluation on Ažubalio Street (six test pits) showed that mixed, 0.7–2.1 m thick layers dating to the second half of the 20th century had formed on many of the plots. A 16th–18th-century cultural layer with isolated finds was recorded only on plots closer to the town's square. Based on the collected data, it is possible to judge that the NE part of Ažubalio Street had been more intensively developed only during the 16th–18th centuries, the result of the proximity of the town's square and the old Vilnius–Kaunas road.

During the investigation on Vilniaus Street, 24 test pits and one trench were excavated. Closer to the town square (to the NW of Vilniaus St. 25), a cultural layer dating to the first half of the 17th; second half of the 17th–18th centuries was found in some of the test pits. The investigation data collected on Vilniaus Street allows one to assert that the NW part of Vilniaus Street could have been developed no later than the late 16th century. At that time the construction of the streets could have been still fairly uneven, with larger gaps between the plots. The excavation of test pit 31, which, at a depth of 0.6–1.55 m, contained undisturbed

layers dating to the late 16th–first half of the 17th century, should be mentioned separately. A storage pit with a collection of discarded late 16th–early 17th-century panel and vessel stove tiles was recorded in the test pit (Figs. 3, 4). Among the discovered stove tiles, two atypical fragments with Polish inscriptions in Roman letters stand out: 'POIMI MIE MILI CHOCAM GARBATA ALEM BOGATA.....' ['TAKE ME, DEAR. EVEN THOUGH I AM HUNCH-BACKED, I AM RICH'] (Fig. 5). These stove tiles are a rare find and so far do not have any analogies in the Lithuanian archaeological material.

The evaluation and excavation on Žaslių Street (six test pits and four trenches) showed that the plots in this part of the town, which is closer to the town square, were developed first (Fig. 6). The earliest recorded layers there are 0.65–2.05 m thick and date to the second half of the 16th–17th centuries. During the investigation of Žaslių Street, no archaeologically valuable cultural layer was discovered to the NE of the town square.

The excavations on Trumpoji and Gėlių Streets (6 trenches) showed that this part of the town has been intensively and densely inhabited since the 17th century. A general tendency was observed in all of the excavated trenches: on the surface, to a depth of 0.5–1.2 m, layers that had formed during the second half of the 20th century or later were recorded but deeper, down to a depth of 1.1–2.1 m, a layer of black peaty soil with an upper horizon with mixed finds dating to the 17th–second half of the 20th-century was excavated.

The investigation of Vytauto (three test pits), Paupio (one test pit), and Šiaurės (five test pits) Streets determined that in these parts of the town, cultural layers no earlier than the 20th century had formed in many places.

In 2015, the information collected during the investigations in Žiežmariai supplemented the available historical data about the development of the town during the 16th–19th centuries. It is possible to confirm that beginning in the 16th–17th century, the area around the square town square and the approaches to the square on present-day Ažubalio, Vilniaus, and Žaslių Streets were fairly densely inhabited. The investigation showed that at a similar time (late 16th–early 17th century) Žiežmariai had already expanded to more distant locations on Vilniaus Street. The old Vilnius–Kaunas road, which cut through Žiežmariai, definitely affected the situation to some extent. Only from the late 18th–19th centuries did the town expand to territories further from the centre: Ažubalio, Šiaurės, and Žaslių Streets and at the same time the development of Vilniaus Street became denser.